

Жасанды интеллект дәуіріндегі бухгалтердің жаңа кәсіби бейнесі: цифрлық құзыреттердің ғылыми негізделген моделі

ЖАРИЯЛАНДЫ
10.05.2026

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/188595/>

ЭОЖ 657.1:004.8

Оңалбек Салтанат Сакенқызы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Есеп және аудит мамандығы, магистрант, 1-курс

Аңдатпа. Мақалада жасанды интеллект пен цифрлық технологиялар жағдайында бухгалтер мамандығының өзгеруі қарастырылады. Негізгі назар есеп жүргізудің техникалық орындаудан аналитикалық, бақылаушылық және басқарушылық қызметке ауысуына аударылады. Жұмыста бухгалтердің жаңа кәсіби бейнесін сипаттайтын цифрлық құзыреттер моделі ұсынылады. Кіріспеде зерттеудің өзектілігі, мақсаты, міндеттері, объектісі, теориялық және практикалық маңызы айқындалады. Әдістер бөлімінде ғылыми әдебиеттерді талдау, салыстыру, модельдеу және практикалық мысалдарды жинақтау тәсілдері қолданылды. Нәтижелер бөлімінде бухгалтерге қажет негізгі құзыреттер: деректермен жұмыс, ERP жүйелерін түсіну, жасанды интеллект құралдарын қолдану, киберқауіпсіздік мәдениеті, кәсіби пайым және коммуникация дағдылары ретінде жүйеленді. Талқылауда бухгалтердің рөлі жойылмайтыны, керісінше, жауапкершілік деңгейі өсетіні дәлелденеді. Мақала бухгалтерлерді даярлау бағдарламаларын жаңартуға, кәсіпорындарда цифрлық есеп мәдениетін қалыптастыруға және кәсіби біліктілікті қайта құруға бағытталған.

Кілт сөздер: бухгалтер, жасанды интеллект, цифрлық құзырет, бухгалтерлік есеп, автоматтандыру, кәсіби бейне, деректер талдауы.

КІРІСПЕ

Жасанды интеллект бухгалтерлік есеп саласына жай ғана жаңа бағдарлама ретінде енген жоқ. Ол маманның күнделікті еңбегін, шешім қабылдау логикасын және кәсіби жауапкершілігін қайта қарауға мәжбүр етті. Бұрын бухгалтердің басты міндеті

құжаттарды тіркеу, есепшоттарды салыстыру, салықтық есептілікті уақытында өткізу, бастапқы құжаттарды тексеру болса, енді аталған қызметтердің едәуір бөлігі автоматтандырылған жүйелерге көшіп келеді. Мұндай жағдайда бухгалтер тек орындаушы деңгейінде қалса, оның кәсіби құндылығы төмендейді. Ал деректерді талдайтын, тәуекелді көретін, цифрлық жүйенің қатесін байқайтын, басшылыққа нақты қаржылық шешім ұсынатын маманның маңызы артады.

Зерттеудің өзектілігі бухгалтерлік есептегі цифрлық өзгерістердің еңбек нарығына, жоғары білім мазмұнына және кәсіпорынның басқару жүйесіне тікелей әсер етуімен байланысты. Көптеген ұйымдарда электрондық шот-фактура, онлайн-банк, ERP жүйесі, бұлттық бухгалтерия, жасанды интеллект негізіндегі талдау құралдары қолданылып келеді. Бірақ технология бар жерде құзырет автоматты түрде қалыптаспайды. Бағдарламаны ашу бір бөлек, қаржылық деректің сапасын түсіну, алгоритм берген нәтижені кәсіби тұрғыдан бағалау бір бөлек.

Зерттеудің мақсаты – жасанды интеллект дәуіріндегі бухгалтердің жаңа кәсіби бейнесін айқындап, цифрлық құзыреттердің ғылыми негізделген моделін ұсыну. Міндеттері – бухгалтерлік есепті цифрландыруға қатысты еңбектерді талдау, маман қызметіндегі өзгерістерді сипаттау, цифрлық құзыреттер құрамын жүйелеу, практикалық қолдану жолдарын көрсету. Зерттеу объектісі – цифрлық экономика жағдайындағы бухгалтердің кәсіби қызметі. Теориялық маңызы бухгалтер мамандығын түсіндіруде есеп жүргізу шеңберінен шығып, оны дерек, бақылау және басқару құзыреттерімен байланыстыруынан көрінеді. Практикалық жаңалығы ұсынылған модельді оқу бағдарламасында, кәсіпорындағы ішкі оқытуда және бухгалтерлердің біліктілігін арттыру курсына қолдануға болатынымен айқындалады.

Әдістер

Мақалада салыстырмалы талдау, ғылыми әдебиеттерді жүйелеу, мазмұндық талдау және модельдеу әдістері қолданылды. Алдымен 2022 жылдан кейін жарияланған қазақ және орыс авторларының еңбектері қарастырылды. Кейін жасанды интеллект, автоматтандыру, цифрлық құжат айналымы, үлкен деректер, ERP және аудитке қатысты тұжырымдар іріктелді. Әр еңбек бухгалтердің жаңа кәсіби рөлін түсіндіру үшін жеке қарастырылды. Практикалық бөлікке шағын және орта кәсіпорындарда кездесетін нақты жұмыс жағдайлары негіз етіп алынды: бастапқы құжаттарды автоматты тану, банк көшірмелерін салыстыру, салықтық есептілікті тексеру, дебиторлық берешек тәуекелін бағалау, басшылыққа қаржылық түсіндірме дайындау.

Нәтижелер

Цифрлық есептің ұлттық ортадағы ерекшелігін түсіндіруде А.Н. Сыдықованың «Қазақстан экономикасын цифрландыру және бухгалтерлік есепті дамыту» атты еңбегі маңызды. Автор цифрлық экономиканың электрондық байланыс арналары, ақпаратты

сақтау және бизнес-процестерді автоматтандыру арқылы дамитынын көрсетіп, бухгалтерлік есептің де аталған өзгерістен тыс қалмайтынын дәлелдейді. Оның «барлық күнделікті бухгалтерлік жұмыс автоматты түрде жүргізілетіндіктен, деректерді талдау және түсіндіру дағдылары бар маманның рөлі артады» деген тұжырымы бухгалтердің болашақ бейнесін дәл сипаттайды [1, 137]. Бұл тұжырымға сүйенсек, жаңа бухгалтер моделі алғашқы қабатта цифрлық сауаттылықтан басталады: электрондық құжат, шот-фактура, банк деректері, онлайн-касса және есеп бағдарламалары бір жүйеде байланысуы қажет.

Есеп жүйесіндегі жаңа технологиялардың нақты әсерін Ш.К. Отелбай, А.Ж. Досаева және Ш.Ш. Молдақожаев «Новые технологии в бухгалтерском учете: искусственный интеллект для автоматизации и обнаружения ошибок» мақаласында терең талдайды. Еңбекте жасанды интеллекттің автоматтандыру және қателерді анықтау қызметі айқын көрсетілген. Авторлар бухгалтерлік есепте ИИ қайталанатын операцияларды орындап, ақпаратты тексеру жылдамдығын арттыратынын тұжырымдайды [2, 49]. Практикада бұл банк көшірмесін 1С немесе ERP жүйесіндегі төлемдермен автоматты салыстырудан байқалады. Егер төлем мақсаты, сомасы немесе контрагент дерегі сәйкес келмесе, жүйе бухгалтерге белгі береді. Бірақ соңғы шешімді маман қабылдайды: қате техникалық па, әлде келісімшарттағы тәуекел ме – оны адам анықтайды.

Кәсіби өзгерістің еңбек мазмұнына әсерін Т.Н. Зверькова «Цифровое будущее: как технологии меняют профессию бухгалтера» мақаласында нақты ашады. Автор цифрландыру бухгалтердің жұмысын рутиналық операциялардан деректер аналитикасына және IT жүйелермен өзара әрекетке қарай ығыстыратынын жазады [3, 95]. Мұндай пікір бухгалтердің цифрлық құзырет моделіне екінші қабатты енгізуге негіз береді: деректерді талдау құзыреті. Мысалы, бухгалтер ай соңында тек шығын сомасын көрсетумен шектелмей, қай бөлімде шығын өскенін, қай жеткізушімен есеп айырысу кешіккенін, қандай төлем салықтық тәуекел тудыратынын түсіндіруі тиіс.

Ф.К. Ердаuletова, Г.Н. Аппакова және А.А. Муталиева «Цифровизация бухгалтерского учета: теория, практика и влияние на аудит» еңбегінде ERP, бұлттық жүйе, RPA, жасанды интеллект, блокчейн және XBRL сияқты бағыттарды бөліп көрсетеді. Авторлар цифрландыру бухгалтерлік ақпараттың жеделдігін, дәлдігін, салыстырмалылығын және болжамдық құндылығын арттыратынын тұжырымдайды [4, 440]. Бұл жерде бухгалтердің үшінші құзыреті көрінеді: цифрлық жүйенің логикасын түсіну. Бағдарламаның қай деректі қай регистрден алатынын, есептіліктегі сан қалай қалыптасатынын білмеген маман автоматты есепке толық сеніп, маңызды қатені өткізіп алуы мүмкін.

Цифрлық құралдардың кеңеюін А.Н. Назарова, Л.И. Прокопова және Э.А. Суворова «Современные цифровые технологии в учете» мақаласында бухгалтерлік процестердің автоматтануы, үлкен деректер, блокчейн, электрондық құжат айналымы және жасанды

интеллекпен байланыстырады. Авторлар цифрлық технологиялар есепті тиімді, дәл және ақпараттық тұрғыдан бай ететінін, бірақ персонал құзыретін дамыту мен қауіпсіздік тәуекелі қатар жүретінін көрсетеді [5, 281]. Осы негізде модельдің төртінші қабаты қалыптасады: киберқауіпсіздік және дерек мәдениеті. Бухгалтер құпия қаржылық мәліметті кім көріп отырғанын, электрондық қолтаңбаның қай жерде қолданылғанын, файлдың қай арнамен жіберілгенін бақылауы қажет.

Кәсіпорындағы бухгалтерлік және басқарушылық ақпараттық жүйелердің байланысын А.К. Низамдинова зерттеп, Қазақстандағы ақпараттық жүйелер интеграциясының басқару шешімдері үшін маңызын көрсетеді [6, 1]. Бұл бағыт модельдің бесінші қабатын ашады: коммуникациялық және басқарушылық құзырет. Цифрлық бухгалтер тек сандармен емес, адамдармен де жұмыс істейді. Ол IT маманға техникалық мәселені түсіндіреді, басшыға қаржылық тәуекелді қарапайым тілмен жеткізеді, менеджерге құжат айналымындағы кешігудің салдарын нақты көрсетеді.

Талқылау

Ұсынылған модель бес өзекке сүйенеді: цифрлық сауаттылық, деректерді талдау, жүйелік ойлау, киберқауіпсіздік мәдениеті және кәсіби коммуникация. Бұл құзыреттер бір-бірінен бөлек өмір сүрмейді. Мысалы, шағын сауда кәсіпорнында бухгалтер күн сайын онлайн-касса дерегін, банк төлемін, қойма қалдығын және жеткізуші құжатын салыстырады. Жасанды интеллект артық төлемді немесе күмәнді операцияны көрсетсе, бухгалтер оны келісімшартпен, салық нормасымен және нақты шаруашылық жағдаймен байланыстырып бағалайды.

Практикалық қолдану бірнеше бағытта көрінеді. Жоғары оқу орындарында бухгалтерлік есеп пәндерін Excel, 1С, ERP, Power BI, электрондық құжат айналымы, деректерді визуализациялау тапсырмаларымен байланыстыру қажет. Кәсіпорында бухгалтерлерге қысқа ішкі тренинг өткізіп, жасанды интеллект құралдарын құжатты сұрыптау, есепті түсіндіру, қате іздеу, қаржылық талдау дайындау үшін қауіпсіз қолдану тәртібі үйретілуі керек. Тағы бір маңызды мәселе – кәсіби этика. ИИ берген жауапты дайын шешім ретінде қабылдау қауіпті. Бухгалтер әр санның артында нақты операция, адам еңбегі, заңдық жауапкершілік және ұйым беделі тұрғанын ұмытпауы тиіс.

Қорытынды

Жасанды интеллект бухгалтер мамандығын әлсіретпейді, бірақ бұрынғы орындаушылық бейнені өзгертеді. Жаңа кәсіби бейне дерекпен жұмыс істейтін, цифрлық жүйені түсінетін, тәуекелді көретін және қаржылық ақпаратты басқарушылық шешімге айналдыра алатын маманға сүйенеді. Ұсынылған цифрлық құзыреттер моделі бухгалтерді техникалық есеп жүргізушіден аналитикалық серіктес деңгейіне көтеруге бағытталған. Ең басты шарт – технологияны мақсат емес, кәсіби ойлауды күшейтетін құрал ретінде қолдану. Сонда бухгалтер жасанды интеллект дәуірінде де еңбек

нарығына қажет, жауапкершілігі жоғары және стратегиялық маңызы бар маман ретінде қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сыдықова А.Н. Қазақстан экономикасын цифрландыру және бухгалтерлік есепті дамыту // «Alikhan Bokeikhan University» хабаршысы. – 2023. – № 4 (59). – Б. 133–138. – DOI: 10.48501/4897.2023.16.40.001.

2. Отелбай Ш.К., Досаева А.Ж., Молдақожаев Ш.Ш. Новые технологии в бухгалтерском учете: искусственный интеллект для автоматизации и обнаружения ошибок // Вестник университета «Туран». – 2023. – № 1. – С. 49–62. – DOI: 10.46914/1562-2959-2023-1-1-49-62.

3. Зверькова Т.Н. Цифровое будущее: как технологии меняют профессию бухгалтера // Профессиональное образование и рынок труда. – 2025. – Т. 13. – № 1. – С. 95–108. – DOI: 10.52944/PORT.2025.60.1.006.

4. Ердавлетова Ф.К., Аппакова Г.Н., Муталиева А.А. Цифровизация бухгалтерского учета: теория, практика и влияние на аудит // Scientific Journal of Pedagogy and Economics. – 2025. – Т. 418. – № 6. – С. 440–453. – DOI: 10.32014/2025.2518-1467.1082.

5. Назарова А.Н., Прокопова Л.И., Суворова Э.А. Современные цифровые технологии в учете // Научный результат. Экономические исследования. – 2025. – Т. 11. – № 3. – DOI: 10.18413/2409-1634-2025-11-3-0-6.

6. Низамдинова А.К. Интеграция бухгалтерских и управленческих информационных систем в Республике Казахстан // Central Asian Economic Review.– 2025. – Электрондық ресурс.

КМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.